

ARBEIT MACHT FREI

Roman Cilek, Miloslav Moulis

ÚTĚKY Z PEKLA

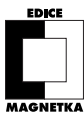
44-Sonderlager - Hinzert

VORSICHT

Hocherregung
Lebensgefahr

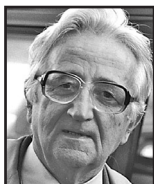
3/2010

**NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA**

Útěky z pekla

PRAŽSKÁ VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST
NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

VZTEK, DÍKY I POCIT ZADOSTIUČINĚNÍ

Všechno se ve mně bouří.

Hergot, je v tomhle nějaká spravedlnost?! Dva lidé, kteří jsou letitými kamarády a leccos o sobě vědí, se dohodnou, že napíšou knihu – již čtvrtou, která má vzniknout z jejich tvůrčí spolupráce. Pustí se do práce, vyměňují si připravované kapitoly, nesčíslně hodin o tom debatují, dokonce i pár piv při těchto debatách u stolů v různých hospůdkách svorně vypijí, odevzdají text, vyberou fotky, shodnou se na úvodu ke knížce a těší se na den, kdy se výsledek jejich usilování dostane ke čtenářům. A pak se uprostřed slunného čtvrtka dne 25. března 2010 stane cosi nepochopitelného a najednou se dění změní. Všechno dělali ti dva společně, ale naděje na právo dotknout se výtisku knihy *Útěky z pekla*, která v květnu vyjde v edici *Magnetka*, vydávané Nakladatelstvím *Epocha* a Pražskou vydavatelskou společností, zůstane jen jednomu z nich.

Člověk v té chvíli touží napsat sprosté slovo s vykřičníkem.

Ale když tu touhu v sobě potlačíš, přijdou mu na mysl jiné myšlenky.

A protože přes všechny pochybnosti nevěřím, že lidská bytost je jen umným sestavením různých druhů hmoty, dovolím si toho, o němž jsou tyto řádky, přímo oslovit.

Mílo, děkuji osudu za to, že mi umožnil se s Tebou seznámit a najít společnou řeč. Děkuji Ti za všechno, co jsme spolu činili. Děkuji Ti za to, že jsme pro Nakladatelství *Epocha* rukou společnou a nerozdílnou a v naprosté tvůrčí pohodě vytvořili čtyři knížky, za které se – myslím – nemusíme stydět.

Dva z názvů těchto knih jako by se až osudově pro tuto chvíli hodily: *Dokonáno jest...!*

Zapomeňte, že jste byli lidmi...

Prožil jsi, Mílo, obdivuhodný život, a je už tak neměnným zákonem přírody či bůhvíčeho dáno, že každý život musí skončit okamžikem, kdy lze s pocitem niterného zadostiučinění říci, že je pozemské bytí dokonáno. A ten druhý název knihy je ještě příhodnější. Prošel jsi nacistickými koncentráky, Osvětimí i Buchenwaldem, a dokázal jsi všem těm zpupným trýznitelům, že lze zůstat člověkem. Skoro se až nabízí napsat to slovo s velkým písmenem na počátku. Ale neudělám to, myslím, že by ti to připadlo přespříliš patetické. Raději se spokojím jen s pozdravem, který byl bytostně Tvůj, jímž jsi mne i další naše společné kamarády zdravil při každém setkání, a který jsem od Tebe v motolské nemocnici slyšel ještě tři dny před Tvým skonek:
Nazdar!

**Roman Cílek,
Miloslav Moulis**

Útěky z pekla

Ediční rada Edice Magnetka:

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK, Technická univerzita Liberec)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, vedoucí katedry Marketingové komunikace)

doc. PhDr. Radek Fukala, Ph. D. (Univerzita Hradec Králové)

PhDr. Miloslav Martínek

JUDr. František Čermák

Copyright © Roman Cílek, Miloslav Moulis, 2010

RMK ČR E 17663

ISSN 1802-6915

ISBN 978-80-7250-508-1 (PRAŽSKÁ VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST)

ISBN 978-80-7425-041-5 (NAKLADATELSTVÍ EPOCHA)

Úvodem

„Na nějaké propuštění se ani nepokoušejte pomyslet. Odtud je pro vás jediná cesta – komínem krematoria,“ říkali vězňům, které přivázeli do Osvětimi, a jeden z autorů této knihy to slyšel na vlastní uši.

Je třeba přiznat, že v mnoha případech říkali pravdu.

Statisíce, miliony jich stačili v koncentračních táborech zabít.

Ale všechny ne – a i v tomhle směru tedy nacisté svou válku proti světu a lidské pospolitosti prohráli. Mnoho vězňů, předurčenců smrti, osvobodily vítězné armády, postupující z východu i ze západu.

A v řadě případů se statečným jednotlivcům zdařil i útěk.

„Žiji hlavně proto, abych dosvědčil, že nás všechny chtěli zabít,“ řekl nedlouho před smrtí muž, který jako jeden z mála přežil vězeňskou vzpouru v nacistickém vyhlazovacím táboře Treblinka a následný útěk napříč Evropou. Nebyl jediný. Za skoro až neskutečných okolností, tedy s pomocí mladého esesmana, utekl přímo od plynových komor v Osvětimi-Birkenau muž, jenž si položil za úkol informovat svět o děsivém průběhu holocaustu. Jiní prchali z německého zajateckého tábora po dlouhé měsíce kopanou podzemní šachtou, protože se chtěli vrátit ke svým bojovým jednotkám.

A byli i další...

Pět takových dramatických, dějem nabitých příběhů předkládáme čtenářům. Jako svědectví o tom, že člověka lze ponížít, vzít mu v podmínkách, které se opravdu podobaly pecku, skoro vše, co potřebuje k životu, ale nelze ho zbavit hluboce zakořeněné touhy po svobodě.

Vzpouora mužů odsouzených na smrt

Výbuch granátu.

Požár.

A hned poté výstřely.

Zprvu jen jednotlivé, pak se ale zlověstně rozštěkaly také kulometry...

Bojová scéna.

Nic zvláštního na počátku srpna 1943, tedy v době, kdy se válka sice nacházela již v druhém poločase, ale o konečném vítězi ještě zdaleka nebylo rozhodnuto. A přece tenhle výbuch a následující výstřely měly ojedinělou podobu. Nebyl to střet aspoň zhruba rovnocenných frontových soupeřů: byla to statečná vzpoura otroků, kteří se rozhodli, že s téměř nulovou nadějí na vítězství raději zemřou v boji, než v plynové komoře, která pro ně byla přichystána.

Svým způsobem to byla přelomová událost.

A s nepatrným množstvím těch, kteří ji přežili, aby o ní mohli vydat své svědectví.

Oči.

Mužské oči.

„Navždy si ty oči budu pamatovat,“ uvádí své vyprávění jeden ze spoluautorů této knihy, „a i když sám v sobě kajícně připouštím, že do značné míry to byl třeba jen klam zjitřených pocitů, a že to tedy byly možná docela běžné oči zajímavě vyhlížejícího chlapa, nemohu si pomoci: vnímal jsem z nich zakódovaný odlesk toho, nač ty oči musely hledět, po-

jmout a přenést do onoho kouta paměti, z něhož zapsané vymizí až odumřením mozku.“

Inženýr Richard Glazar, ročník narození 1920.

Celkem čtyřikrát ve značném časovém rozptylu jsem vždy po několik hodin hleděl tomuto muži do tváře. Poprvé a podruhé v sedmašedesátém roce v Praze, ve střešovické vilce – tam, kde byl tehdy doma, o dvacet let později v poklidném švýcarském městečku jménem Allschwill – tam, kde se nacházel jeho hnusnou normalizační dobou vynucený náhradní domov, naposledy pak zkraje devadesátých let znovu v Praze, změněné tím, jak v listopadu 1989 „čas oponou trhl“. Černé vlasy mu mezitím prošedivěly, jak také jinak, ale tvář si ponechala své ostré rysy a štíhlá postava mu po celá ta desetiletí vizuálně ubírala léta. Padla při těch našich setkáních spousta vět o leccěms, ale jen jediný pojem se do hovoru vracel s neodbytně úpornou vytrvalostí.

Treblinka.

Zvláštní slovo.

Těžko přeložitelné, lehce však zapamatovatelné a hravě zvukomalebné. Opravdu se nabízí, co Richard Glazar ke konci života uvede do záhlaví svých vzpomínek: slovo jak z dětské říkanky.

Treblinka.

Mezi prvním a druhým setkáním s inženýrem Glazarem jsem neodolal nutkání a při cestě po Polsku jsem se zajel do těch míst podívat. Vystoupil jsem z auta, blížil se tehdy letní podvečer, rozhlédl jsem se a nitro mi sevřela podivná úzkost. Snad nikde jinde na světě jsem s takovou naléhavostí nepocítil dotek absolutního prázdna. Pusté, už na první pohled bezútešně působící místo něco málo přes sto kilometrů na východ od Varšavy. Téměř plochá země, zcela ploché nebe. Tu a tam na dohled pár nízkých borovic. Koleje, které nikam nevedou, pouze sem a nazpět: slepá kolej člověka v jeho velikosti i absolutní malosti. Těžko zapomenutelný pohled, těžko zapomenutelná chvíle. Znalostí věci atakované lidské

vědomí se ve mně dokonce až vynuceně bránilo pocitu, že ve vzduchu lze ještě nyní, v odstupu několika desetiletí, zacítit pachové stopy z hranice narychlo pálených lidských těl.

Treblinka.

Místo, kde v průběhu jednoho jediného válečného roku zahynulo přes tři čtvrtě milionu bezbranných lidí. Přesněji řečeno: více než tři čtvrtě milionu Židů. Mužů, žen, ale i dětí, a to včetně mnoha kojenců, starců a stařen.

PODZIM 1941

Zmocněnci říšského vedení SS si tuto odlehlou končinu poblíž železniční staničky Malkinie a řeky Bug, ležící mimo frekventované komunikace a vzdálenou od větších měst, vybrali jako prostor, kde se rozhodli vybudovat jeden z nejproduktivnějších masových vyhlazovacích táborů v rámci „konečného řešení“ židovské otázky.

KVĚTEN 1942

Více než tisíc vězňů začalo za mimořádně přísných bezpečnostních opatření (střelba bez výstrahy na každého, kdo by se byl jen náhodou přiblížil, zákaz vzdušného provozu nad celou oblastí, což platilo dokonce i pro vojenské letouny, naprosté oddělení od místního obyvatelstva) stavět přísně utajený areál: administrativní budovy, ubytovny příslušníků SS, plynové komory, technické zázemí, ubytovací prostory pro „komanda smrti“ z vybraných vězňů, důkladné oplocení. Zrekonstruovalo se též železniční zařízení a nádraží. Celková rozloha této urychleně vznikající velkotovárny na zabíjení: třináct a půl hektaru.

ČERVENEC 1942

V Treblince povraždili Židy z prvního vlakového transportu, který sem zkušebně dorazil. V provozu, jehož parametry umožňovaly prakticky nepřetržitý charakter, byly tehdy tři plynové komory, z nichž každá měla patnáct čtverečních metrů

vnitřní plochy. Technologicky byly zkonstruovány tak, že z hermeticky uzavřeného prostoru uvnitř komory se pomocí speciálně uzpůsobeného stroje odsál vzduch a vehnaly se tam výfukové plyny. Následovala pomalá a tedy neobyčejně krutá smrt, která svými fyziologickými průvodními jevy zbavila umírající také veškeré lidské důstojnosti. Desetitisíce mrtvol pak členové pohřebního komanda zahrabávali do předem připravených ohromných jam.

LÉTO A PODZIM 1942

Transportů z ghatt ve Varšavě, v Terezíně a z dalších míst přibývalo. Kapacita plynových komor Treblinky nedostačovala požadavkům na zrychlení tempa. V několika případech byli proto lidé z transportů okamžitě po vystoupení z vlaku postříleni kulomety a mrtvoly odvezeny rovnou od kolejí do masových hrobů.

PROSINEC 1942

Z nejvyšších říšských míst došel do Treblinky přísně tajný a naléhavě formulovaný příkaz k „okamžitému zintenzivnění dosavadních výkonných možností“. Ve věcné části pokynu se psalo o tom, že počet plynových komor se musí bezodkladně zvýšit ze tří na třináct.

BŘEZEN 1943

Treblinku navštívil Reichsführer SS Heinrich Himmler a po skončení inspekce rozhodl: „Je třeba vykopat ze země všechny mrtvoly a do jedné je spálit!“ Proč asi vyslovil tato slova? Krutá hitlerovská porážka u Stalingradu a úspěch britské protiofenzivy proti jednotkám maršála Erwina von Rommela u severoafrického El Alameinu signalizovaly Němcům možný obrat v dosud bezchybně triumfálním průběhu války. Bylo třeba vskrytu a nevysloveně myslet i na možnost nevítkné budoucnosti: neměly tudíž zůstat žádné stopy po obludných akcích genocidy.

KVĚTEN 1943

Aby bylo možno splnit Himmlerův úkol, dočasně se přibrzdil horečný příval transportů do Treblinky. Nad krajinou se ve dne i v noci vznášel dým a pach ze spalovaných obětí. S krematorii v Treblince původní projekt nepočítal, takže bylo třeba zvolit jiný postup. Nespočetné množství vykopaných mrtvol, nacházejících se většinou již v rozkladu, páčila pohřební komanda z řad vězňů. Nejprve přímo na volném prostranství, později byly na nízkých podezdívkách zbudovány improvizované rošty z vyřazených železničních kolejí. Na jediné takové otevřené mamutí peci hořelo vždy dva a půl tisíce podélně i příčně navršených nahých lidských těl.

LÉTO 1943

Po skončení této strašlivé katarze, jejíž detailní popis se vymyká schopnostem běžného jazyka a lidské představivosti, se daly čekat nové transporty. Nedošlo k nim. Stalo se cosi zcela ojedinělého a i pro samotné organizátory holocaustu nepředstavitelného. Něco, s čím ani teoreticky nepočítali. Reichsführera Himmlera prý postihl nervový šok, když se o tom dozvěděl. Dne 2. srpna 1943 odpoledne došlo totiž v Treblince k promyšleně připravenému povstání asi osmi set vězňů, kteří byli z předchozích transportů vybráni k pracím souvisejícím s provozem tábora.

Vzpoura se zdařila i nezdařila.

Nezdařila v tom smyslu, že většina jejích účastníků – včetně téměř všech hlavních organizátorů – přišla o život. Zdařila tím, že vzbouřenci dokázali zničit a zejména spálit celý areál Treblinky tak dokonale, tak doslova do základů, že ho potom již nacisté v časové tísní už nepřilíš vítězného válečného dění neobnovili. Je těžké třeba jen odhadnout, kolika statisícům Židů, jimž byl předurčen konec ve zdejších plynových komorách či přímo u železničních kolejí, zachránilo život povstání treblinských odsouzenců na smrt.

„Bůh se rozhodl, že jim pomůže, a učinil tak,“ řekl – jak stojí v kronice – polský rabín, když v polovině šedesátých let přijel do Treblinky uctít památku obětí. A člověku, byť ani zdaleka není zarytý ateista, se dere mezi rty hned několik rouhavých otázek: Proč nepomohl o něco dřív...? Když o tom věděl a mohl jednat, proč mlčel a dovolil, aby se událo to, co se tady v Treblince i leckde jinde z lidské vůle a lidským přičiněním odehrávalo...?

„Víra...? To je strašně osobní věc a platí to za běžných i zcela výlučných okolností. Myslím, že to byl právě pražský rodák Franz Kafka, kdo řekl, že o Bohu se vůbec nedá mluvit – snad jen mluvit k Němu... Modlitba je zvláštní záležitost. Představte si, že jsem se modlil dokonce i v koncentráku. Dnes, když odříkávám stejná slova, připadá mi neuvěřitelné, že jsem mohl tenkrát vyslovit třeba tohle: „Hospodine, ach, jak jsme šťastni, a jak báječný je svět, který Jsi stvořil.“ Báječný svět – v Osvětimi! Nechápu sám sebe, nevzpomínám si, co jsem si tehdy myslel, ale je to tak, modlil jsem se i tam... a snad mi také modlitby kromě všeho jiného dávaly sílu k přežití,“ svěřil se v jedné ze svých statí spisovatel Elie Wiesel, laureát Nobelovy ceny míru, který jako první použil pojem holocaust, vycházející z řeckého holokaustos – tedy zcela sežehnutý.

Vraťme se však k ing. Richardu Glazarovi.

Směřuje nás k němu vzorec, v němž se veškerá čísla, byť pocházející ze všech existujících pramenů, značně zao-krouhlují. Osobně ručím za exaktní přesnost jediného z nich: toho úplně posledního.

800 000 lidí bylo v půl druhé tisícovce železničních vagonů dopraveno do Treblinky v časovém rozmezí od léta 1942 do léta 1943,

790 000 z nich zde brzy po příjezdu našlo smrt,

10 000 mužů – vesměs silných, mladých a zdravých – postupně vybrali z transportů pro zdejší otrocké práce,

9200 z nich bylo vždy po uplynutí určitého období zabito a nahrazeno dalšími,

800 mužů se v jednotlivých pracovních komandech nacházelo v táboře dne 2. srpna 1943, a ti se tak stali účastníky povstání,

750 z nich buďto přímo při povstání padlo, anebo bylo během několika hodin či dnů dopadeno a bez sebemenších odkladů popraveno,

50 vzbouřencům se útěk z Treblinky za skoro až neuvěřitelných okolností podařil, přežili i zbytek války a usadili se potom v USA, Izraeli, Kanadě, Sovětském svazu, Polsku, Belgii, Švédsku a v dalších zemích,

Jeden jediný z nich od osvobození až do svého posrpnového odchodu do švýcarského exilu žil v Československu: byl to právě inženýr Richard Glazar.

První polovina roku 1967.

Tehdy jsem s ním hovořil poprvé, a nedošlo k tomu náhodou. Zkraje března toho roku byl v brazilském Sao Paulu zatčen devětapadesátiletý muž jménem Franz Paul Stangl, který pod falešným jménem pracoval jako řadový úředník ve zdejší pobočce německého automobilového koncernu Volkswagen. Lidé v jeho okolí ho považovali za člověka bez významnější minulosti, ale bylo tomu jinak: Stangl měl za sebou kariéru vysokého důstojníka SS a na izraelském seznamu stíhaných válečných zločinců ho nyní, když už Adolf Eichmann byl dopaden, odsouzen a ve dvašedesátém roce v Tel Avivu popraven, uváděli hned na třetím místě za Hitlerovým náměstkem Martinem Bormannem a zrůdným lékařem Josefem Mengelem, který řídil selekce při vyhlazovacích akcích v Osvětimi. Stanglovo jméno nebylo na veřejnosti tolik známé, a tudíž se svět teprve nyní dozvěděl, že zastával funkci zcela všemocného velitele vyhlazovacích táborů Treblinka a Sobibór – a je tudíž přinejmenším spoluzodpovědný za smrt bezmála jednoho milionu lidí. Usvědčující materiály dodali